

metzetével, hiteles kivetésével találkozzunk. Csak az írhat ennyire **ízes** nyelven, ekkora megjelenítő erővel, aki maga is a megrajzolt hősök között élt hosszabb-rövidebb ideig, aki kitűnően ismeri valamennyi figurája lélegzetvételét, gondolatvilágát, aki a falu s az egyszerű emberek összetett lelki életének jó átérzője.

Igaz, találhatunk a kötetben néhány különleges történetet, már-már groteszk helyzetképeket és hősöket is; ilyen például a hiábavaló munkáját fontosnak tartó, idős te-

metőcsész, vagy a tiszta udvart naponta fölsópró Tóni bácsi alakja. Ezek az írások megbontják a kötet, egységét, némiképp felhigítják, csökkentik a súlyosabb mondanivaló töménységét. Tehát olyan írások, olyan hangulatképek ezek, amelyek talán kimaradhattak volna a válogatásból.

Mindettől eltekintve azonban, ismét gazdagabbak lettünk egy ilyen figyelemre méltó, életünk hiteles fényképsorát megőrző, komoly vállalkozásra valló vajdasági könyvvel.

MOLNÁR CS. ATTILA

REGÉNYES IRODALOMTÖRTÉNET

DÉR ZOLTÁN: *Fecskelány*.
Forum, Újvidék, 1970.

1907 februárjában Lányi Ernő zeneiskolai igazgató Miskolcra Szabadkára költözött népes családjával. Legkisebbik lánya, Lányi Hedvig 1894. október 16-án született. Tizenhárom éves sem volt még, amikor 1907 júniusában a hazlátogató fiatal költőt, Kosztolányi Dezsőt, unokaöccse, Brenner József, azaz Csáth Géza, bemutatja a Lányi családnak, az apának és gyermekeknek egyaránt. Kosztolányi megajándékozta Lányi Ernőt frissen megjelent első verseskötetének, a *Négy fal között* címűnek egyik példányával.

A rajongó kis diáklány — naplója a tanúság rá — környezetében fölbukkanó minden új férfiban ideált keres. A hegedűművész csodagyerek, Vecsey Feri éppúgy megtetszik neki, mint a perzselő szemű paptanár, Csinoss Albin. Túl gyorsan váltakoznak — csak ezért nem válnak a csitirilány rajongásának huzamosabb tárgyává, nagy Ó-vé. Szabadkán is hamar talál fiút, akibe egykettőre szerelmes: Brenner Jóskát. Augusztusban naplójában

ezt vallja: »Lelkimmel szeretek egy férfit! Őt tartom az ideál megtestesülésének! Ő engem nem szeret, azt tudom, és nem is merek arra gondolni, hogy valamikor szeretni fog, hisz én egy kis porszem vagyok öhozzá képest...« Ez még Brenner Józsefre vonatkozik. De szeptemberben már naplójába másolja Kosztolányi siófoki üdvözlőlapjának kedveskedő sorait.

Hedda, mint a legtöbb kamasz, verselget. Kosztolányinak ez kapóra jön, ürügy, hogy a vers közös szeretetében kapcsolatot találjon a kislánnyal. A nagy korkülönbség — kis híján egy évtized! — nem zavarja. 1907 karácsonyan szerelmet vall a pár hó múlva 23 éves költő a 13. évét épphogy betöltött kis kékharisnyának. A kislánynak ez nagyon tetszik. Éthető, ha ő is egy-re jobban belelovalja magát az új szerelembe. A titkos — poste restante — levelezés ugyancsak romantikus dolog.

S jönnek-mennek a levelek Pest és Szabadka között. Udvarias ké-

peslapok a szülők tudtával, vágytól lihegő levelek titkos postával, küldöncökkel. Három-négy éven át.

Erről a szerelemről már szó esett Kosztolányiné Kosztolányi-életrajzában is. Sőt: bizonyára azonos forrásból, mint e könyv, között levélrészleteket is Kosztolányinak a kislányhoz, a »fecskeleányhoz« írott leveleiből.

A napló és a hiteles levelek élénk sorjázásából egy kedves szerelmi regény tárul föl. Eleinte az a benyomásunk, Kosztolányi játszik a kislánnyal, el akarja csupán büvölni, önmagát szereti benne. »Légy méltó hozzám!« — biztatja nem kis önelégültséggel Heddját 1909 januárjában. S bár időnként lanyhulni látszik a hév — vagy csak szülők szeme elé szánt levélről volt szó? —, a tartós kapcsolat egyre jobban meggyőz bennünket Kosztolányi érzésének őszinteségéről.

A kis Hedda valóban igyekszik is Kosztolányihoz idomulni. Ám a nagy távolságot és a mindennapi környezet kísértéseit nem tudja legyőzni. Fiatal még, s oly kilátástalannul messzi van a Kosztolányival legalizálható szerelem! »Az ember megőrül, ha arra gondol, hogy még csak 14 és fél éves« — panaszolja 1909 áprilisában. Érthető, ha a »nagy szerelem« közben testvérei szűkebb társaságában is partnerre vágyik, s ha szeretetét naponta is szerteosztja. Nem tud tehát hú maradni Kosztolányihoz. Komolytalan, gyermekes, mindennapos történet: leveleket ír másoknak is, és a féltékenység meg irigység fölfedi ezt, ellene használja ki.

Kosztolányi szomorú kis húga, a *Pacsirta* modellje, Mariska, nyilván nagy szerepet kapott a végkifejletben. A szülőket is bizonyára ő hangolta a szerelmesek ellen, s tette a Lányi meg Kosztolányi családot a *Romeo és Julia* modern változatának szembekerült famíliáivá.

A seb, amit a csalódás okozott, mély volt, s ez is tanúsítja: Kosztolányi valóban komolyan vette ezt a szerelmet. Érdekes, hogy a kis Heddában a saját hibájára való ráeszmélés érlelte meg a mélyebb érzéseket. Naplóját ugyan még mindig a visszavárt Kosztolányinak írja, így tovább is színlel benne, de annyi azért a szenvedésben megtisztulást szelvelgő sorai mögül is

kiérzik, hogy valóban szerette a fiatal költőt, s most — immár 16 évesen s kevéssel azon túl — képes lett volna az érett férfi — Kosztolányi ekkor már 26 éves! — méltó társává emelkedni.

Nem is tudjuk, kit sajnáljunk jobban. Rokonszenvünk ugyan elsősorban a költőé, akinek életművében a csalódás örökre nyomot hagyott [nemcsak az *Ószi koncert* (1912) verseire gondolunk, hanem egész kesernyés nőszemléletére], de részvétünket nem tagadhatjuk meg a koraérett, művelt »fecskeleánytól« sem, aki akaratlanul, gyerekes meg gondolatlanlanságával elszakított egy szépnek induló kapcsolatot. Megbecsülésünk iránta még nő, ha a végső jelenetre gondolunk: Kosztolányi, ez is érzése hitelét bizonyítja, a szakítás után egy évvel, 1911 májusában a kapcsolatot fölújító levelet ír, s összel meg, egyszer találkoznak is. Ki is békülnek.

»Rendben van — mondtam —, menjünk haza, beszéljük meg édesanyámmal.«

Ekkor ért a dőfés. „Nem lehet nyíltan, csak titokban. Azok után, ami történt, nem lehet.” De hát mit ér akkor az egész, mikor én hónapokon át az őszinteség és egyeneség törvényeihez edzettem magam, mert ő ezt kívánta, s kívánságát én is jogosnak éreztem? Most kezdjük el újból, a réginel is hazugabb alapon? Fél a szüleitől? S ezért én csapjam be az enyéimet? Bujkáljak, mint egy cseléd? Nem, Desiré! Nem. Mire is kellenék én teneked?»

Egy nagyon szép, igazán emberi gesztus. S ez visszafordítja teljes rokonszenvünket a fiatal leányra. Neki volt ebben igaza: Kosztolányinak, ha hitt a közben fölserdült lánykának, a világ előtt is színt kellett volna immár vallania. Nem ismeri a lánylelket, aki azt hiszi, a titkos szerelem tartósan kielégítő számára. A természetes kívánság, hogy a szeretett férfit mindenki ismerje, hogy az ő boldogságát mindenki lássa, sokáig nem fojtható el. Miért nem volt erre hajlandó a költő — ki tudja ma már?!

A történet a nagy nevek nélkül is bájos, szomorú regény. Irodalomtörténeti értékűvé avatja, hogy Kosztolányi hiteles leveleit olvashatjuk benne, az ő életrajzának egy fejezetét, mégpedig jelentékeny ha-

tású, az életművét meghatározó mozzanatát ismerhetjük meg belőle. A könyvnek e kettős jellege bátorít föl, hogy filológiai megjegyzéseimet se hallgassam el. Itt-ott a levélközlések kételyeket hagynak bennünk. Ez az olvasást alig zavarja, de az irodalomtörténeti fölhasználást nehezíti. Néhol egy-egy utalás magyarázatára is szükség lenne — ugyan e célból. Pár helyen sajtóhibák nehezítik meg az értelmezést. A Kosztolányiné könyvében közölt levélrészletek szintén némi magyarázatot kívántak volna. Egy-két helyen arra lennének kíváncsiak, hogy az egymást követő levelek között mi történt, de sajnos, erről a napló sem beszél.

Minderről persze a levelek és a napló sajtó alá rendezője eleve lemondott, amikor ezt a műformát választotta. Jó lett volna azonban, ha legalább utószavában bővebben tájékoztatja az olvasót mind a föl-

vetett kérdésekről, mind pedig az ő szerepének jellegéről, beavatkozásának mértékéről. Arról, hogy Lányi Hedvig eredeti naplóján milyen szerkezeti és stiláris átdolgozást végzett, ami — egyébként kétségbe nem vonhatóan — följogosította őt a szerzősége.

Dér Zoltántól, Kosztolányi munkásságának kitűnő ismerőjétől, a *Mostoha* tanulmányai, adalékai, *Az első műhely* elemző érzékenységről tanúskodó kóstolói és a *Fecskelány* lapjain megmutatókozó beleérző készség jelei után a Kosztolányi-monográfiát, vagy legalább a pályakezdé-
 átfogó földolgozását várjuk. Szabadkának, a szülő és ihlető városnak századvégi rajzát, belőle kibontva az induló Kosztolányi világát, az itt kapott élményeknek az egész életműben megnyilatkozó jelentőségét — ezt elsősorban ő tudja megírni a Kosztolányi-kutatás, az egész magyar irodalomtörténet számára.

PÉTER LÁSZLÓ

VAJDASÁGI ÉVEK

SOMOGYI PÁL: *Máglya* (Egy életrajz vajdasági fejezetei).

Életjel Miniaturók 14. Szabadka, 1971.

Három évvel ezelőtt jelent meg az ÉLETJEL MINIATÜRÖK első könyve azzal a célkitűzéssel, hogy az élőlítség most már nemcsak élőlíró útján, hanem apró kis könyvecskékben is feltérképezi szellemi múltunkat, adatokat gyűjt, hagyatékot kutat fel, műveket ment meg a feledéstől, s olyan értékeket hoz felszínre, melyek már rég kihullottak az emberek emlékezetéből. A szerény, kissé szegényes kezdet után maguk a kezdeményezők — és pártfogóik is — kíváncsian várták: mi vé lesz ez az inkább csak még tervezetekben, ígéretekben, vágyakban és álmokban élő vállalkozás. Ezt a kíváncsiságot — és talán bizonyos tekintetben kesernyés aggo-

dalmat is — az is fokozta, hogy a sajtó visszhangtalanságát a harmadik-negyedik kiadvány után olyan fanyalgó hang váltotta fel idehaza főleg az irodalmi igényesség hangoztatásával, hogy a szerkesztőség már inkább csak a célkitűzésekben kapaszkodhatott meg s abban a hitében, hogy irodalmi életünknek ilyen szolgálatra is szüksége van Bizakodásban: az ilyen szolgálatok — tevékenységek — egész sorára ma már egyre fokozottabban van szükség, mert a periférikus szellemi élet elszigeteltségét a távolságok megszűnése feloldotta, átalakította regionálissá; így a maga központjával ezernyi vonatkozásban egybe-tartozik, kiegészíti azt, s épp ezér